

MARK TVEN HIKOYALARI TARJIMASINING LINGVISTIK TAHLILI(O'ZBEK TILI TARJIMASI MISOLIDA)

O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim,
fan va innovatsiyalar vazirligi
Turon universiteti
Xorijiy tillar kafedrası
Abdixolova Nozima Jalol qizi

Annotatsiya

Ushbu maqolada taniqli amerika yozuvchisi Mark Tven hikoyalarining o'zbek tiliga qilingan tarjimalari lingvistik va uslubiy jihatdan tadqiq etilgan. Yozuvchi asarlariga xos bo'lgan milliy va madaniy bo'yoqdor so'zlar, frazeologizmlar, so'z o'yinlari va xalqona so'zlashuv uslubining o'zbek tilidagi ekvivalentlik hamda muqobillik darajasi tahlil qilingan. Tadqiqot davomida original matndagi idiomatik iboralar va ijtimoiy-madaniy realiyalarning o'zbekcha tarjimalarda qay darajada aks etgani chog'ishtirma-lingvistik metod orqali ochib berilgan. Shuningdek, tarjimonlar tomonidan lingvistik transformatsiyalar, kalkalash, leksik almashtirish va tavsifiy tarjima usullarining qo'llanish samaradorligi baholangan.

Kalit so'zlar: Mark Tven, badiiy tarjima, lingvistik tahlil, leksik-semantik transformatsiya, realiyalar, frazeologik ekvivalentlik, milliy-madaniy kolorit.

Kirish

Badiiy tarjima nafaqat tillararo muloqot, balki madaniyatlararo dialogning ham eng muhim vositasi hisoblanadi. Amerika adabiyotining yorqin namoyandasi Mark Tven asarlari o'zining til xususiyatlari, o'tkir satira, yumor va XIX asr Amerika jamiyatiga xos bo'lgan mahalliy dialekt hamda jargonlarga boyligi bilan lingvistik jihatdan nihoyatda murakkab tuzilishga ega. Muallifning uslubiy o'ziga xosligini boshqa til muhitiga, xususan, tabiati va grammatik qurilishi tubdan farq qiladigan o'zbek tiliga o'girish jahon tarjimashunosligida hamisha dolzarb muammolardan biri bo'lib kelmoqda.

Ushbu mavzuni o'rganishning dolzarbligi o'zbek tarjimashunosligida Mark Tven uslubini milliy va madaniy moslashtirish, tarjimada asliyat nusxasining lingvistik jozibasini saqlab qolish qonuniyatlarini tizimli tahlil qilish ehtiyoji bilan belgilanadi. Ko'pincha ingliz tilidagi o'ziga xos realiyalar va istehzoli iboralar to'g'ridan-to'g'ri o'girilganda o'zbek kitobxonlari uchun tushunarsiz bo'lib qolishi yoki o'z semantik quvvatini yo'qotishi mumkin. Mazkur tadqiqotning bosh maqsadi - Mark Tven hikoyalarining o'zbekcha tarjimalarini qiyosiy-lingvistik tahlil qilish orqali uslubiy ko'chishlar, leksik-semantik muqobillik qonuniyatlarini aniqlash va badiiy matn ekvivalentligini ta'minlashda yo'l qo'yilgan yutuq hamda kamchiliklarni ilmiy asoslab berishdan iboratdir.

Asosiy Qism

Mark Tven hikoyalarining lingvistik tabiati tahlil qilinganda, birinchi navbatda muallif tili va uslubining xalqona va sodda so'zlashuv elementlariga tayanishi yaqqol ko'zga tashlanadi. Yozuvchi personajlar nutqini individuallashtirish maqsadida janubiy va g'arbiy Amerika dialektlaridan, qoradorilar nutqiga xos fonetik va leksik o'ziga xosliklardan unumli foydalangan. O'zbek tarjimonlari ushbu lingvistik qatlamni ifodalashda jiddiy to'siqlarga duch kelishgan, chunki o'zbek tilining hududiy dialektlarini tarjimaga olib kirish matnning milliy ruhini buzishi va asarni sun'iy ravishda "o'zbeklashtirib" qo'yishi xavfini tug'diradi. Shu sababli, muvaffaqiyatli tarjimalarda dialektizmlar va ijtimoiy jargonlar o'zbek tilining umumxalq so'zlashuv leksikasi, sodda va emotsional bo'yoqdor so'zlari hamda qaratgichli birikmalar yordamida funksional jihatdan kompensatsiya qilingan. Bu usul matnning uslubiy muvozanatini saqlashga va originaldagi xalqona ohangni o'zbek kitobxoniga yetkazishga xizmat qilgan.

Tadqiqotning yana bir muhim obyekti - bu asarlardagi milliy realiyalar va frazeologizmlarning o'zbekcha muqobillarini topish muammosidir. Mark Tven hikoyalarida Amerika hayoti, pul birliklari, o'yinlar, taomlar va kiyim-kechaklarga oid ko'plab lisoniy birliklar uchraydi. Tarjimalar tahlili shuni ko'rsatadiki, tarjimonlar realiyalarni berishda asosan transliteratsiya (kalkalash) va tavsifiy tarjima usullaridan foydalanganlar. Biroq, eng katta mahorat idiomatik iboralarni o'girishda namoyon bo'ladi. Masalan, ingliz tilidagi ko'chma ma'noli satirik iboralar o'zbek tiliga turg'un birikmalar

va milliy maqollar yordamida o'girilganda, asarning badiiy ta'sir kuchi yanada ortgan. Bunda tarjimonlar so'zma-so'z tarjimadan qochib, kontekstual ekvivalentlik tamoyiliga tayanganlar. Muallifning qochiriqlari, pichinglari va so'z o'yinlari lingvistik transformatsiyalar, ya'ni leksik kengaytirish yoki semantik siqish usullari orqali qayta shakllantirilgan bo'lib, bu o'zbek tilining ichki ekspressiv imkoniyatlari naqadar kengligini yana bir bor isbotlaydi.

Xulosa

Mark Tven hikoyalari tarjimalarining qiyosiy-lingvistik tahlili shuni ko'rsatadiki, o'zbek tarjimonlari original matnning estetik, satirik va lingvistik mohiyatini saqlab qolishda sezilarli muvaffaqiyatlarga erishganlar. Ingliz va o'zbek tillarining turli oilalarga mansubligi va grammatik tuzilishidagi tub farqlarga qaramay, funksional-uslubiy muqobillik tamoyili asosida matnlar o'rtasidagi semantik yaqinlik ta'minlangan.

Amerika xalq hayoti realiyalarini va Mark Tven pichinglarini o'zbek auditoriyasiga yetkazishda matn osti izohlaridan unumli foydalanish va kontekst talabidan kelib chiqib leksik transformatsiyalarni qo'llash ijobiy natija bergan. Kelajakda Mark Tven asarlarining yangi tarjimalari ustida ishlashda zamonaviy kognitiv tilshunoslik va lingvokulturologiya yutuqlariga tayanish, shuningdek, yozuvchi hajviyatining individual-mualliflik xususiyatlarini chuqurroq aks ettiruvchi maxsus lug'atlar yaratish tarjimashunoslik fanning strategik yo'nalishlaridan biri bo'lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Tven, M. (1987). *Hikoyalar va qissalar*. Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti.
2. Salomov, G'. (1983). *Tarjima nazariyasi asoslari*. Toshkent: O'qituvchi.
3. Yo'ldoshev, B. (2014). *Badiiy tarjima va lingvistik tahlil muammolari*. Samarqand: SamDU nashri.
4. Venuti, L. (2008). *The Translator's Invisibility: A History of Translation* (2nd ed.). London: Routledge.

5. Catford, J. C. (1965). *A Linguistic Theory of Translation*. London: Oxford University Press.